

Gülch Csaba

Templom és tengerillat

(Szabad gondolatok Major-Zala Lajos szerelmi költészetéről)

PROLÓGUS

Hogy hívnak Ember? Major-Zala Lajos, a kevesek vagány költője, akinek a létben a Teremtő 76 évnyi életet adott. Emléke legyen áldott!

S tudnunk kell, tudni mindannyiunknak, hogy azon az éjszakán, mikor meghalt, a kenyér megtöretett, s foltot ütött a bor a hófehér abroszon... Lányok, asszonyok lenge tengerillatát hozta a déli szél, majd Lajos csontjait ölelve eltáncolt a göcseji dombok felé... Bocsátassék, illetve engedtessek meg nekem, hogy amit a templom és a tengerillat ürügyén, Major-Zala Lajos szerelmi költészetéről mondani szeretnék, illetve mondani fogok, önkényesen válogatott idézetekkel, személyes emlékekkel is erősítsem! Teszem, s talán tehetem ezt azért, mert, mikor kétezer decemberében meghalt édesapám, Lajos karácsonyt köszönteni hívott föl, de miután megtudta a hírt, pragmatikus szigorral közölte velem: „Fiamként szerettelek eddig is, de mostantól a lelki gyerekem leszel!” A mai, érzelmektől, mosolytól és könnyektől mentes, vegytisztán racionális, csak pénzre és pozícióra fordítható, úgy nevezett modern, ahogy ő mondta, posztmodern világban romantikusnak, sőt szentimentálisnak tűnhetnek az ilyen mondatok. Még akkor is, ha teljességgel igazak. Igazak, hiszen mikor anno, a rendszerváltás első pillanataiban, nyolcvankilenc novemberében válaszolt első, interjút kérő levelemre, máris a dolgok kellős közepén voltunk és akár tekinthetjük egyfajta ars poeticának is. Az írógéppel írt, kézzel korrigált válasz így szólt:

„Várom kérdéseidet, bár a szerelemtől nem szívesen nyilatkozom. Szerelmes verseim, amilyen belső izgalmat okoztak nekem megírásukkor, annál több kellemetlenséget és csalódást, amióta életüket függetlenítték tőlem. A türelmetlenség és a tudatlanság falába ütköznek. Későn és rosszkor érkeztek meg Magyarországra, ami persze nekik nem számít, de írójuknak annál inkább. Úgy a prüdség – ami szexuális tudatlanság -, mint ez a fene nagy szabadosság hirtelen, nekik deklarált ellenségük. Ezek nagyon szemérmes versek – mint az imák is -, s sajnos eléggé szemérmetlenül közelednek hozzájuk. Pedig csak felszabadító katarzisznak íródtak, kéznyújtásként a Halálnak, imádságos játéknak az élet és az ember elviseléséhez. Elröppenő mosolyok az elmúláshoz.”

Aztán néhány rövid üdvözet után 1993 februárjában egy újabb, részletes levél érkezett Lajostól, amelyben örömmel nyugtázta, hogy tetszéssel olvastam Georges Bataille francia filozófus és író Nagyvilágban megjelent, erotikáról írott tanulmányait.

„Örülök neki, hogy Georges Bataille cikkei tetszettek. Azt is remélem, hogy ezek után más módon közeledsz szerelmi költészetemhez. Azt is megérted bizonyára, miért olyan fontos a szexualitásban a halál fogalma. Mert »az erotika az élet igénylése, még a halál árán is.« Sőt, én tovább megyek, biztos vagyok benne, hogy pont a halál árán lesz az, ami. Ugyan-csak az élet is. A szív-, a test- és a vallási erotika, ha gyakorlatilag el is választható, a szerelem bizonyos csúcspontjain összefolyik, a versekben – Sursum corda – gyakran kap a nyelven túlra mutató szakrális lényegét.

Írta ezt tizenhárom évvel ezelőtt. Drága Lajos, öreg bohém barátom, lelkem fogadott atyja! Most jött el a nehéz idő, most van érkezésem, hogy rólad szóljak, hogy rád emlékezve kicsit megforgassam szerelmes verseidet. Annak a költőnek a vallomásait, aki szerint:

„A halál vagy csúnya baleset vagy pedig megérkezés. Így vagy úgy, el kell viselni. Az utolsó pillanat egyaránt lehet az élet bosszúja vagy elismerő köszöntése, mindenesetre az ajándék vagy az átok visszaadása. Megkönnyebbülés vagy káromlás.”

Annak a poétának a vallomásait, akit a Dunántúl szívéből, egyik nála ifjabb költőtársa döbbsentett rá arra, hogy az ilyenfajta szerelmi lírát még akkor „ma” – dátum szerint az ezredforduló első esztendejében - sem fogadna, sőt igazán ma, 2006-ban sem fogad be igazán a magyar közönség.

„Pedig millió évek emberi fantáziájának vulkánkitörései ezek, a felszakadó tudatalatti lávarétegből, amelyek megtermékenyítik a hétköznapokat, elősegítik két ember párbeszédét, és megkönnyítik, gazdagítják röpke életét e Földön. Akkor azt gondoltam, szerelmi lírát már nem lehet úgy írni, mint előtte bármikor. Tévedtem. Voltak, akik eltanácsoltak, hogy ezek a szövegek csak franciául életképesek. Szegény magyar nyelv, a világ egyik legárnyaltabb és leggazdagabb nyelve. Harminc év(!) és még mindig a Tabuk Angyala lebeg tiltón felette.”

A SZERELEM ANYANYELVE

Major-Zala Lajos számára oxigén és extázis volt az anyanyelv. Az a sajátos anyag, amiből szerelmi költészetének egyedi öntőformáiban csonton virág született.

Mikor annak idején először hazalátogatott, a szülői ház kincses kacatjai közt talált egy füzetet. Egy füzetet, ami zsenéit, ifjúkori verseit őrizte. Ez a késői, véletlenül felfedezett emlékkerás döbentette rá, hogy Nyugaton is magyar költővé kell lennie. Major-Zala Lajos újratanulta azt a nyelvet, amelyen gyermekként az Óperenciás-tengeren túla repítő meséket hallgatta. Újratanulta anyanyelvét, élvezettel megmerítkezett annak, a felejtés mélységébe süllyedt, izes szókincseiben. Múlhatatlan lelkesedéssel fedezte fel azoknak az Erdélyi Zsuzsanna által gyűjtött népi imádságoknak a kristály-titkát, amivel az Istenhez fohászoló jámbor lélek, bizzar költőiséggel, az örök égnek, a változó időnek üzent. Erről Tűnődéseiben ezt olvashatjuk:

„Mindenkiben benne van a csoda, lábom maradni egy súlyos betegség után vagy feladni. A betegség kiszolgáltatottság, a halál pedig egy meddő élet után gyötrelmes megalázás. Már többször megírtam, amiről mindjobban meg vagyok győződve, hogy népi imádságaink nemcsak kegyes könyörgések, fohások, hanem szövegeik már akkor, ha tudatlanul is, tiszta pszichoszomatikus alapelemek felépítéséről árulkodnak. A szegényeknek nemhogy orvosra telt volna, még a díszes templomok sem fogadták be őket imáikkal. Tehát öngyógyítást végeztek, amit az Anyaszentegyház anyanyelvükön apokrifnak tartott és tiltott. Nekünk pedig bearanyozza, még Németh László szerint is, irodalmunk kietlen középkorát. Isten áldja meg az anyanyelvükön imádkozó anyákat, akik mások vagy maguk gyógyítására ráolvasókat mormoltak, mert hittek az anyanyelv erejében, amikor az egek egyre távolodtak tőlük, mint a fejük fölött a mindig magasabbra domborodó kupolák. És Isten áldja Erdélyi Zsuzsát, aki végtelen türelemmel hallgatta őket.”

Mikor két évvel ezelőtt az anyanyelvek emléknapiján interjút készítettem vele, akkor is elmondta, hogy szerinte a magyar néprajz tudós nagyszonyának az utolsó pillanatban sikerült a kietlen magyar középkor nem létező kultúrájába lelket lehelni. Az elveszettnek hitt századok nyelvi és szellemi pusztaságait a legnemesebb irodalommal benépesíteni.

„Mert ezek a népi imádságok a megnyíló sírok kései, de új távlatot kínáló és talán utolsó üzenetei. Utolsó üzenetek, mielőtt elnyelné őket a föld. Szerintem – mondta - Bartókék népdalgűjtése óta nem történt ennél fontosabb esemény. Hála a dacos, keményfejű pesti tudós asszonynak(...). Nagy elbűsülésaimban gyakran vigasztalnak ezek az imák, s ha másért nem, legalább ezért érdemes volt visszatérnem műveimben a magyar nyelvhez.”

Vallotta, hogy számára az anyanyelv a kultúra finoman lüktető része, ami nem gyors és nem cammogó, nem időtlen, de nem is örök. Nem a miénk és nem is másoké. Lajos vallotta, hogy neki az anyanyelv a szükséges otthon. Nagy kincs, és a kincset keményen őrzi az ember. Beszél arról is, hogy neki egyetlen igazi hazája van: az anyanyelv. Legyen bármikor, bármiért, bárhogy a világ bármelyik részén, magával cipeli ezt a hazát a határokon túlra is. Számára a magyar szavakban, magyarul álmodott álmaiban, a magyar nyelv fordulataiban feloldódtak a határok. Mikor arról faggattam, hogy költőként számára mit jelent az anyanyelv, ezt válaszolta:

„Extázist. Annál intenzívebb, minél jobban közeledik az elválásunk pillanata. Ami megmarad belőle, nyelvemből és törekeny szavaimból, azok csak szappanbuborékok a légtérben, a levegő röpti azokat, hogy utána szétpattanjanak, akkor, amikor talán már nem is lesz éltető levegő. Mert harácsolásunkban egyszer az is elfogyhat, akár a víz. A kultúra már az anyaméhben átúgott anyánk ereiből hozzánk. Összekötött és párbeszédet jelentett vele és a külső világgal. Később a szagok, az illatok, az erdők lombsátrában, a természet harmatos párbeszédében virágozott ki a nyelv, a nyelven a titok. Talán az élet legfontosabb, de mégis könnyen elveszithető titka. A tolvajok sunyin leselkednek rá, így minden figyelmetlenségünk halálos lehet. Ez a kultúra: a közös emlékezés, a szabadság és a lét hordozója. Bennünk és belőlünk: az anyanyelv. Az ember felejthet gyáván, közömbösen vagy rákényszerülve, de az emberiség soha. Nem szeretnék a

szentimentalizmus csúszós jegére tévedni, semmi kedvem nyakát törni a hazának és az érzéseknek, pedig mindkettő könnyen előfordulhat, de mint már mondtam, a haza, az anyanyelv felmérhetetlen, pótolhatatlan kincs. Azt üzenem mindenkinek, hogy jól őrizze ezt a kincset, akkor is, ha most a szemembe nevet. Ez a kincs könnyen elkallódhat, elveszhet, akár végleg is. Könnyen kicsúszik, vagy kilopják a titkokat őrző szívekből, és így megöletik az egyéniséget. Örökké árva, kulcstalan lesz és kifosztott az ember, mert csak egy, csak egyetlen kulcs passzol a zárba, a haza zárába: az anyanyelv. A szeretet és az alázat kulcsa.”

A PILLANAT HŐCSÚCSÁN

Az igaz lélekből született művészetnek nincs nagyobb kerékkötője, mint a hályogos szemeket forgató, az üres erkölcs bátyáiról prédikáló, nyálás prűderia és a mindenféle „művészi” gyönyörben egyforma intenzitással fürdőző sznobizmus. Ennek fordított hátat, vallottan a „kevesek költőjeként” Major-Zala Lajos, akit hajdan sokan átkoztak igazi relevációként ható kötete, a Csonton virág miatt. Major-Zala költészetét csak a felszín perc-emberkéi láthatták, láthatják így, hiszen aki évszázadok – túlzás nélkül mondhatjuk – évezredek között úgy teremtett hidat, hogy „szerelmet játszó”, teremtő varázslataiban utánozhatatlan természetességgel ott rejtezik a hegyek mögül, „lőtök” mélyéről felkutatott imádságok íze, ott hullámszik Bászter és Hathor isteni tánca is, annak örökre bérelt helye van az egyetemes magyar irodalom panteonjában.

Major-Zala Lajos szerelmi költészetének különleges sajátja a megtartóztatás nélküli, természetes szépséggel felszabadított nyelvezet. Gyönyörű méltósággal úgy vonja le a leplet a finomkodó álitokról, az üres semmit mondásról, hogy szavai – a szerelem megtisztító katarziséban keresztül – új és igazi titokba, a lélek minden zugában átélhető felismerések öblébe vezetnek. Erről egyik versében így írt:

*most negyvenéves fejjel
férfi létem megmunkált
kiteljesedett csúcsán
egyre keresem az utolsó lepelt
bontom
fejtem rólad
testünk csodás pillanatainak
hővé ért forró pontjain
mint részecskefizikusok
összpontosított villamos terekben
a lényegét
a törvényt*

Major-Zala szemléletében, költészetében a fénybe repítő, egymásba öltött energia a szív és a test szerelme együtt. A köznapiságban felesleges szenvelgéssé, praktikus mozdulatokká, mimelt párzássá züllesztett testi-lelki szerelem hullámszája nem más, mint a földi létben teljességre törekvő embernek felkínált lépcső, keskeny út az örökkévalóság felé.

„Szerelmet játszó” költői megnyilatkozásai sajátos szintézist teremtettek az öröklét szivárványívén felrepítő gyönyör, a „kishalál” és a valódi elmúlás között. A „pillanat hőcsúcsán” ezek az érzések olyan szédítő lendülettel, megállíthatatlanul sodornak bennünket a megsemmisülés alagútjába, hogy általuk, velük és bennük a külvilág fölé emelkedhetünk. Major-Zala Lajos szerelmi költészete éppen a különös ajándékként átélhető élmény, az átlényegülés miatt szent és elátkozott.

Gyakran a legburjánzóbb, legsokrétűbb érzésről tesz bizonyosságot verseiben. A szerelemről, amelynek csapkodó hullámai közt igazán tiszta élvezettel csak az merítkezhet meg, aki lélekben is mezítelen rohan az ölelő fodrok közé. A köznapok gyötrő gyarlóságát csak a szerelem szárnyalása oldja ünneppé. Verseiből felfénylik az a tépelődő harmónia, amely szelíd kívánásként a lélek legrejtettebb zugaiból lopakszik elő, majd betöltve az egész embert, tobzódoó vággyá tornyosul. Végül aztán a kereső testek anygali találkozásában, egymást szüntelen felfedező ritusában beteljesedik.

*Szoknyádat áldott bűnként lebbenti
napsugár*

*tüzes csikókként bőrödre
ujjaim szűrője szitálja
a hajnalt*

véred virradását

*bugyidon rebben a napsugár
embertelen remény*

bűntelen bűneink feloldozása

A nyomasztó körülményektől szabadította meg verseit. Azoktól a hamis kötelmekről, amelyek életünket okosan megfontolt, „szalonképes” történésekké nyomorítják, és attól a közönségességtől, amely durva ökölcsapásként taglózza a lelket, a szerelem nyelvét pedig brutálisan bemocskolja.

Nem véletlenül beszéltem az elején az anyanyelvről, hiszen Major-Zala Lajos új textust, új verbális világot teremtett a szerelmi költészetnek. S mindezzel úgy ajándékozta meg, mintha a nyers szépségében meglelt követ egy mívesen csiszolt márványkeretbe foglalta volna.

A testet-lelket megtisztító katarzison át ez a megrázó szerelmi líra, egészen a Sursum corda higgadt bölcsességéig, állhatatos türelméig ível, ahol a költő az emberi lét egy különösen tiszta állapotába került, és formás szonettjeiben osztogatja a titkokat.

*Kiürül a kehely forró vért kíván
áldozatul a Nincsből ereidbe
Újulás kezéből Végzet markába
szavak szivárognak vérrel vegyülve*

*...
bölcsőben jelek igék koporsóban
Izisz lába elé hullik a rózsza
szirmai a gerinc állomásain*

*a szár tuskéit örömmé hevítik
szerelmet játszani nem szégyen: nemes!
meghalni nem kudarc: hazaérés*

Ebben a versben is fölfénylik, miként Major-Zala „szerelmet játszó” költői megnyilatkozásaiban minde-
nütt, az a párhuzam, amit a végtelenbe felrepítő gyönyör és a halál lényegi rokonságaként emleget. Köl-
tészetének ez az ága, olyan tájak – a templom és a tengerillat - felé nyitott utat, amelyen eddig magyar
költő még nem járt, vagy nem mert elindulni.

NYELVÉLMÉNYEK

Egy alkalommal arról beszélgettünk, hogy sokak számára úgy tűnik: „pornográf” versei miatt Major-Zala Lajos a költészet fenegyereke vagy éppen elátkozott költő. Minderről így nyilatkozott:

„Az ember nem keresi, esetleg vállalja a sorsát. Abban az országban, ahol a legártatlanabb süldő lány is mocskos szájú magánember, de a nyilvánosság előtt elvárja »ártatlansága« védettségét. Abban az országban, ahol mindenki költő. Ahol se szeri, se száma a jó verset kakáló aranyajkú jó költőknek. Abban az országban, ha egyszer kiadják a csúnya verseket, talán én is szerepelek a kötetben.”

Majd miután arról kérdeztem még, hogy mitől vulgarizálódott a gyönyörű pillanat, mitől kopott meg a szerelem szépsége, az önironikus fanyalgásból menten a sajátos elmélkedés magasába emelte a válasz-
adást.

„Az örökkévalóságnak csendre van szüksége, a szerelemnek meg ritka, hamisítatlan ünnepekre. Mint a költészetnek is. A teljesítmények korában, ha a szerelmet is szexuális teljesítménnyé degradáljuk, akkor tényleg a szépség elkopásáról beszélhetünk. A szexualitásnak éppen az a legizgalmasabb rejtélye, hogy többet adhatunk, mint amennyit kapunk. Persze nem még nagyobb teljesítményt a teljesítményért. A szexualitás többlet emberségünk kiteljesedésében, de nem versenyfutás az élvezetért. S ez a többlet akkor és úgy fejleszthető művészeté, a szerelem művészetévé, ha levetjük magunkról nem a szemérmet, hanem annak legnagyobb ellenségét, az álszemérmet. Kiiktatjuk a nyelvi gyakorlatból nemcsak a közönségességet, hanem a prudériát is. Azt az erkölcsi magatartást, amely meghamisítja kapcsolatainkat, torzíja érezevilágunkat, megalázza partnerünket.

EPILOGUS

Egy alkalommal, a nyári melegben Hévízen, a „Rózsakert” teraszán söröztünk, amikor Lajos egy frissen gépelt verset tett elénk. A címe Ördögcsók, alatta ajánlás: „feleségemnek”. Megadta a módját, és amúgy majorzolásán felolvasta, majd dzsentris fogadást ajánlott: ha megmondjuk miről írt, kontójára azt és annyit iszunk, amennyit akarunk. Bevallom, a különös rejtvény megfejtése igazából nem sikerült, de talán jól is rendelték kudarcunkat az istenek, hisz utána fennhangon, minden szót külön-külön ízelve, simogatva, a téma méltóságához igazítva, a költő maga elemezte a „titokzatos” költeményt. A megoldás magában a versben, annak finom, illatos részleteiben rejtezik. Így mindenkinek ajánlom: olvassa el Lajos Testamentumának 176. oldalán.

Nem véletlen, hogy Major-Zala, a szerelem legintimebb gesztusáról írt versét feleségének, Lindának ajánlotta. Annak az asszonynak, akit „karintiai Sisi”-ként emlegetett, aki tiszta lelkesedéssel és pergő „err”-ekkel színezett magyarsággal elemezte nekem annak idején, a Hunyadi utcai „kápolnában”, az öreg zalai kovácsfűjtató alatt, Lajos szerelmi költészetét. Annak az asszonynak írta a verset, akiről a már korábban említett Tünődések egy rövid részlete is szól. Engedtessek meg, hogy végül még ezt idézzem:

„Legkönnyebb sok-sok nőbe szerelmesnek lenni, és viszont. De a legnehezebb, ami csak keveseknek adatik meg, egy nőt egy életen át szeretni. Persze nem, mint egy szeretőgépet, ami csak a szenteknél létezik. Hanem azért, mert ebben az egy nőben a világ összes női élnék, akkor is, ha már ráncosodik az arca. Mert ennek az egyetlen nőnek az elvesztése a világ elvesztését jelenti.”

Gülch Csaba: Templom és tengerillat